

Dagplejen i Danmark – en observationsundersøgelse

Af ph.d. Ole Henrik Hansen, Aarhus Universitet

Resumé

Undersøgelsens mål var at besvare følgende spørgsmål:

Spørgsmålet er om ikke dagplejen, med en enkelt voksen, der arbejder med et mindre antal børn, har mulighed for et varieret interaktionsmønster og en anerkendende dialogform. Altså, at dagplejens rammer og daglige iscenesættelse, giver gode muligheder for et rigt og varieret interaktionsmønster, der dels fremmer barnets fornemmelse af Selv og dels etablerer læring i etablerede udviklingszoner?

Svaret i rapporten er:

I dagplejehjemmene er svaret på afhandlingens antagelse jf. feltnoterne, at på den ene side formår de fleste dagplejere at skabe nærhed og relevante zoner af fælles opmærksomhed, og at disse opnår et tæt og varieret interaktionsmønster, samt at dagplejerne i dagplejehjemmene formår at planlægge læringsbærende udviklingszoner med anerkendende interaktionsmønstre. I den forstand synes feltnoterne at vise, at dagplejens konstruktion er god, dog med den tilføjelse, at to eller tre børn er mere hensigtsmæssigt end fire og fem. På den anden side, ser det ud som om, at der er dagplejere, der overser børnene eller fejlbedømmer børns funktionsniveau og intentionalitet, på trods af settingen.

Svaret er i legestuernes praksis på baggrund af denne undersøgelse, at på den ene side ses et tæt og varieret interaktionsmønster, samt at dagplejerne i legestuerne formår at planlægge læringsbærende udviklingszoner med anerkendende interaktionsmønstre. På den anden side, er der en tendens til, at dagplejerne overser børnene og retter deres opmærksomhed mod hinanden. Der vil med andre ord være behov for, at dagplejepædagogerne i højere grad deltager i planlægningen og rollefordelingen af dagplejerne i legestuerne. Endelig vil det givet være en løsning at sikre bedre pædagogisk og didaktisk uddannelse af dagplejerne.

Svaret på afhandlingens antagelse jf. den statistiske analyse, er, at børnegruppens størrelse betyder noget, men ikke alt, det varierede interaktionsmønster er mere varieret for de ældste børn, ligesom det er mest varieret hos de yngre dagplejere.

Dagplejens rammer og iscenesættelse kan ikke i sig selv konkluderes at være betydningsfuld. Der er andre elementer, der viser sig betydningsfulde, blandt andet dagplejerens alder og

hendes tilgang til relationerne med børnene, hendes evne til at være opmærksom og nærværende, hendes viden om de mindste børns intersubjektivitet. Men det er også nødvendigt at opveje normeringer med dagplejerens kompetencer og børnegruppens sammensætning. Desuden synes der at være behov for et skærpet tilsyn, der vil kunne fange uheldige interaktionsformer og uegnede dagplejere.

Det munder ud i følgende anbefalinger:

1. Pædagogisk og didaktisk uddannelse af dagplejere vil være en fordel.
2. Screening af dagplejere, så der kan findes dagplejere, der må formodes at løse opgaven i forhold undersøgelsens teoretiske præmisser.
3. Et udbygget tilsyn med dagplejerne, således at tilsynet i højere grad kan opfange de mindre gode dagplejere. Det betyder, at man må forholde sig kritisk til det nuværende tilsyn.
4. Der vil være behov for, at dagplejepædagogerne i højere grad deltager i planlægningen og rollefordelingen af dagplejerne i legestuerne.

Undersøgelsens øvrige konklusioner

Nogle dagplejere kunne leve op til de teoretiske idealer, andre syntes at have svært ved dette.

De ældre børn synes forfordelt fremfor de yngste. De ældre børn fik interaktioner, der både rummede længere varighed, flere dialogskift, flere åbne interaktioner og flere vokseninitierede interaktioner.

De yngre børn fik omvendt – udover færre interaktioner også færre dialogskift, kortere interaktionsvarighed, færre åbne interaktioner og færre vokseninitierede interaktioner.

Samtidig ser det ud som om, at de yngre dagplejere løser opgaven bedre end de ældre dagplejere. Dagplejere i undersøgelsen, der havde en uddannelse, havde flere åbne interaktioner. Det ser også ud som om, at det kan være en fordel at være færre børn – tre synes at være en god normering.

Det er væsentligt at fremhæve, at der er mange positive citater i undersøgelsen, og mange positive beskrivelser af dagplejernes interaktioner med børnene, og det generelle billede af dagplejerne er kærlige, rolige og trygge rammer, der også formår at udfordre børnene med relevant læringsindhold, og disse er i overvægt fremfor de mindre positive. Men citater i en

sådan undersøgelse kan ikke gøres numerisk op. Den påpeger blot forskellene – på den ene side og på den anden side. Men det er vigtigt at understrege, at der er overvægt af de positive.

I dagplejehjemmene

På den ene side, er der dagplejere, der er gode til at skabe situationer, der synes at bidrage positivt til barnets selvudvikling. De formår at skabe nærhed og relevante zoner af fælles opmærksomhed, og opnår et tæt og varieret interaktionsmønster med børnene. Dagplejerne formår at planlægge læringsbærende udviklingszoner med anerkendende interaktionsmønstre.

På den anden side, ser det ud som om, at der er dagplejere, der laver benspænd i situationer, der kunne bidrage positivt til barnets selvudvikling. De overser børnene eller fejlbedømmer børns funktionsniveau og intentionalitet. Nogle dagplejere synes at mangle faglige eller personlige kompetencer, eller begge dele.

Forskel på kvalitet af det pædagogiske indhold og de relationelle zoner, der etableres for børnene, gør, at dagplejen som tilbud generelt kan komme til at lide under, at enkelte dagplejere kan fremtræde som uegnede, men får lov til at fortsætte deres praksis. Andre fremstår som dagplejere, der formår at skabe kærlige, rolige og trygge rammer, der også formår at udfordre børnene med et relevant læringsindhold. I lyset af disse forskelle, synes det relevant at se på ansættelseskriterier, tilsyn og uddannelse.

I legestuerne

På den ene side, er der både en fysisk og psykisk omsorg, der synes at møde børnenes behov. Dagplejerne synes at indgå positivt som tilknytningsreferencer i børnenes tilknytningshierarkier. Dagplejerne i legestuerne fremstår både opmærksomme og lydhør, de er rolige og formår at aflæse og respondere børnenes emotionelle intentioner samt den svære kunst, det er at få børnene til at føle sig godt tilpas. Dagplejerne er i nogen grad i stand til at bedømme børnenes funktionsniveau og etablere zoner af nærmeste udvikling. I den forstand medvirker dagplejernes praksis positivt til børnenes generelle udvikling. Der ses et tæt og varieret interaktionsmønster, samt at dagplejerne i legestuerne formår at planlægge læringsbærende udviklingszoner med anerkendende interaktionsmønstre.

På den anden side, tilrettelægger dagplejerne ikke legestuedagens indhold forud for legestuedagen. Der er dagplejere der i observationerne taler privat imens de er sammen med

børnene, som bevirker, at dagplejernes fokus flyttes fra barnet til dagplejernes indbyrdes samspil og relationer. Der er derved en risiko for, at dagplejerne ikke får aflæst og afkodet de steder, hvor børnene behøver omsorg, støtte eller vejledning. I nogen grad kan dette bevirke, at enkelte børn ikke får den nødvendige støtte og vejledning.

Om undersøgelsen

Rapportens teoretiske præmisser

1. Barnet lærer og udvikler sig i samspil med andre
2. Dette sker i zoner af fælles opmærksomhed
3. Dagplejeren skal kunne fange barnets emotionelle intention
4. Tryk tilknytning fordrer: Lydhørhed. Accept. Samarbejde og Psykisk tilgængelighed
5. Dagplejeren skal kunne etablere affektiv afstemning med barnet
6. Dagplejeren skal kunne etablere fysisk nærhed og tryghed, som oplevelser skabt i fællesskab
7. Dagplejerens opmærksomme tilstedeværelse og fokus på barnets kropslige udtryk er forudsætninger for barnets positive læring og udvikling
8. Omsorgsfulde interaktionsformer og relationer mellem voksen og barn fører til intersubjektivitet
9. Barnet skal ses som et subjekt i zoner af intimitet
10. Barnet udvikler sig i zoner af nærmeste udvikling.

Disse ti præmisser kan opsummeres i "Den taktfulde omsorgsgiver" der er: Sensitiv, intuitiv, engageret og empatisk. Hun forstår barnets perspektiv og dets intentioner på barnets betingelser, begriber konteksten og agerer intuitivt på en sådan måde, at barnet føler sig udfordret. Den taktfulde omsorgsgiver åbner barnet for kulturen.

Metodevalg

Observationsundersøgelsen er foretaget i dagplejehjem og legestuer i seks forskellige kommuner i landet: København, Lyngby Taarbæk, Odsherred, Faaborg-Midtfyn, Aalborg og Hjørring.

Undersøgelsen har to elementer:

1. En etnografisk beskrivelse, hvor dagplejens pædagogiske valg gennem dagen er noteret i feltnoter af en ikke deltagende observatør. Disse data fortæller om dagplejerens ageren i forhold til børnene sammenholdt med et læringstema, fx dagplejerens evne til at opbygge udviklingszoner eller dagplejerens evne til at opbygge barnets Selv.
2. Fokuserede observationer og registreringer af interaktionsmønstre, hvor 130 børns interaktionsmønstre er blevet registreret fra barnet ankom i dagplejen til det blev hentet. Her blev der registreret antal dialogskift, varighed af dialog og om den var vokseninitieret. Disse registreringer blev sammenholdt med dagplejerens alder, uddannelsesniveau, anciennitet, barnets køn og antal børn i dagplejen m.m.

Forbehold

Resultater og konklusioner fra undersøgelsen skal anvendes med følgende forbehold:

- i. Dels er der i undersøgelsen flere observatører, der har undersøgt forskellige dagplejer. Det betyder, at det grundlæggende ikke er muligt at opnå fuldstændig ensartethed i observationerne.
- ii. Desuden er undersøgelsen foretaget i en begrænset antal dagplejer og undersøgelsen kan derfor ikke generaliseres eller på anden vis gøres til genstand for generelle udtalelser om dagplejen. Undersøgelsen kan alene udtale sig om de dagplejere, der er undersøgt på de pågældende dage, hvor observatørerne var til stede.
- iii. Denne undersøgelse og denne rapport kan ikke sige noget om forhold i de danske vuggestuer. Det er alene undersøgelse om forhold i dagplejen. Rapportens konklusioner kan dog i nogen grad bruges til sammenligninger med konklusioner fra tilsvarende undersøgelser i vuggestuerne og dagplejerne i denne undersøgelse. Dagplejerne i denne rapport klarer sig generelt godt i forhold til den tilsvarende undersøgelse i vuggestuen (Hansen, 2013), men de to undersøgelser kan ikke umiddelbart sammenlignes, da de er foretaget på lidt forskellige præmisser.